

παλίμψηστα

το χειρόγραφο από το οποίο αφαιρέθηκε ή αποξέστηκε το προηγούμενο γραπτό κείμενο ώστε να εφαρμοστεί πάνω του νέα γραφή.

γενική ιδέα

Όπως είναι γνωστό, με τον όρο παλίμψηστα (πάλιν+ψάω = αποξέω), στην πιο γενικευμένη του χρήση, εδώ και αιώνες, περιγράφονται περγαμηνές ή πάπυροι ή ζωγραφικοί πίνακες οι οποίοι, για λόγους οικονομίας στη γραφική ύλη, χρησιμοποιήθηκαν για δεύτερη φορά, αφού απαλείφθηκε το αρχικό τους περιεχόμενο και επικαλύφθηκε το νέο. Συχνά, μαζί με την τελευταία εγγραφή στο παλίμψηστο, ο αποδέκτης προσλαμβάνει ίχνη από παλιότερα κείμενα ή εικόνες που, καθώς δεν έχουν σθηστεί εντελώς, φέρουν το άρωμα άλλων εποχών, κόσμων ή πολιτισμών.

Χρησιμοποιούμε λοιπόν αυτή τη λέξη για να περιγράψουμε κάποια πρώτα κείμενα γραμμένα σε πάπυρους και περγαμηνές που στη συνέχεια επικαλύφθηκαν με νέα κείμενα σε μεταγενέστερη εποχή για να χρησιμοποιηθούν ξανά ως βάση για τη δημιουργία νεότερων έργων. Στις συναντήσεις μας αυτό θα κάνουμε και εμείς. Θα εξετάσουμε κάποια πρώτα κείμενα, τραγούδια κυρίως, τα οποία θα μελετήσουμε έτσι ώστε να εντοπίσουμε τα δομικά τους συστατικά. Στη συνέχεια, χρησιμοποιώντας αυτά τα υλικά, θα γράψουμε πάνω στο ίδιο «σώμα», για το ίδιο θέμα, με το ίδιο συναίσθημα, νέα κείμενα, τραγούδια, θεατρικά ή λογοτεχνικά κείμενα.

Πλαίσιο

Το παλίμψηστο, λέξη που σημαίνει «ξαναξυσμένο», είναι το χειρόγραφο από το οποίο αφαιρέθηκε ή αποξέστηκε το προηγούμενο γραπτό κείμενο ώστε να εφαρμοστεί πάνω του νέα γραφή.

Η σύγχρονη τεχνολογία μας δίνει πλέον τη δυνατότητα, μέσω των ακτίνων Χ και της φωτογράφισης σε διάφορα μήκη κύματος φωτός, να διαβάζουμε το αρχικό κείμενο που υπήρχε στον πάπυρο. Η χρήση περγαμηνών για τη δημιουργία παλίμψηστων, παρουσίασε μεγάλη έξαρση τον 7ο και στις αρχές του 8ου αιώνα, και ο μεγαλύτερος όγκος τους προέρχεται από τα ιρλανδικά μοναστικά ιδρύματα του Luxeuil και του Bobbio. Όσα κείμενα χάθηκαν (χριστιανικά, "αιρετικά", αρχαία κλασικά) δεν έπεσαν θύματα κάποιου διωγμού, κυρίως όσον αφορά στους "ειδωλολάτρες" συγγραφείς, αλλά συνέβη αυτό λόγω του μειωμένου αναγνωστικού ενδιαφέροντος των εν λόγω κειμένων, σε μια εποχή που η περγαμηνή ήταν υλικό εξαιρετικά πολύτιμο. Για τους κλασικούς συγγραφείς, η ζημιά ήταν σημαντική: στα παλίμψηστα που σώζονται, φαίνεται να έχουν σβηστεί έργα του Πλάτωνα, του Τερεντίου, του Κικέρωνα, του Πλινίου κ.ά. Το φαινόμενο αυτό του 7ου και 8ου αιώνα, είχε ανάλογες επιπτώσεις στην αρχαία γραμματεία, με την εποχή του αττικισμού και της δεύτερης σοφιστικής, όπου μεγάλος αριθμός κλασικών έργων έπεσε θύμα του γενικότερου πνεύματος του 2ου και 3ου αιώνα.

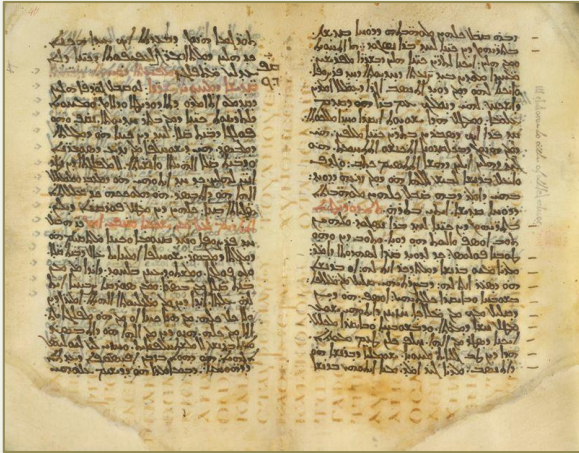
Ένα γνωστό παλίμψηστο που πρόσφατα διαβάστηκε ολόκληρο είναι το Παλίμψηστο του Αρχιμήδη. Το παλίμψηστο του Αρχιμήδη είναι ένα παλίμψηστο χειρόγραφο κειμένων, που περιέχει τρεις πραγματείες του Αρχιμήδη. Το έγγραφο με την ονομασία **Codex C** είναι η μόνη μέχρι σήμερα γνωστή πηγή που περιέχει μια διάσωση των πραγματειών **Περί των μηχανικών θεωρημάτων, Περί των επιπλεόντων σωμάτων και Οστομάχιον**. Σύμφωνα με τους γραφικούς χαρακτήρες του κειμένου χρονολογείται στον 10ο αιώνα μ.Χ. και πιστεύεται ότι πρόκειται για αντιγραφή από κάποια αρχαιότερη πηγή, η οποία δυστυχώς μάς είναι άγνωστη. Στα κείμενά του ο Αρχιμήδης, μεταξύ άλλων υπολογίζει το κέντρο βάρους μιας συμπαγούς σφαίρας και ενός παραβολοειδούς, μεγέθη που σήμερα υπολογίζουμε με τη χρήση ολοκληρωμάτων. Εκτός αυτού υπολόγισε το εμβαδόν της επιφάνειας που σχηματίζεται από μια παραβολή και μια τέμνουσα της παραβολής.

Στο σεμινάριο αυτό θα δουλέψουμε, **μεταφορικά**, την **τέχνη του παλίμψηστου**.

Το παλίμψηστο είναι μια περγαμηνή όπου έχει αποξεστεί μια πρώτη εγγραφή για να χαραχτεί μια άλλη, η οποία όμως δεν κρύβει εντελώς την αρχική. Παλίμψηστα, μεταφορικά μιλώντας, είναι τα **υπερκείμενα**. **Συνεργατικά**, θα εντοπίσουμε όλους εκείνους τους τρόπους με τους οποίους ένα μεταγενέστερο κείμενο ωθεί τους αναγνώστες του, **ρητά ή υπόρητα**, να διαβάσουν ή να θυμηθούν κάποιο παλαιότερο.

Στην παγκόσμια λογοτεχνία αυτή η «μετεγγραφή» γίνεται συστηματικά από τους συγγραφείς είτε μη συνειδητά είτε υπαγορεύεται από τη φύση και τη γραμματολογική θέση συγκεκριμένων λογοτεχνικών γενών λ.χ. της παρωδίας, του παστίς (δηλαδή τη μίμηση «ύφους» υπό μορφή παρωδίας, αλλά ανέξοδα, δηλαδή χωρίς τις προϋποθέσεις της σάτιρας), του αντιμυθιστορήματος, της γελοιολογίας.

Πλαίσιο

Ένα κείμενο μπορεί πάντα να διαβάζει ένα άλλο, και ούτω καθεξής ως το τέλος των κειμένων. Πρόκειται για ένα πολύπλεγμα των υπερκειμενικών σχέσεων.

Θα διαβάσει καλά όποιος διαβάσει τελευταίος.

Παραδείγματα παλίμψηστου αποτελούν η μνήμη, ο έρωτας, και η μετάφραση.

Η μνήμη ως παλίμψηστο

Η μνήμη δεν ταξιδεύει ποτέ σε ευθεία γραμμή. Η διαδρομή της είναι πάντα **φυγόκεντρο**, με πολλαπλές χρονικότητες. Η επιλεκτική **κρησάρα** της μνήμης ως προς τη **βιωμένη εμπειρία** διατηρεί αποκλεισμένα τα απομονωμένα κομμάτια και τις σκόρπιες αναφορές, τα οποία οργανώνονται κατά τρόπο τυχαίο για να συναντήσουν τους απόηχους του χρόνου, αγνοώντας χρονολογήσεις ή τα ίχνη του χώρου διαμέσου μιας φανταστικής τοπογραφίας. «Γράφοντας το χρόνο, η μνήμη συμπεριφέρεται σαν ένα χειρόγραφο που διαφυλάσσει τα διακεκομμένα ίχνη μιας προγενέστερης γραφής, με άλλα λόγια, σαν ένα παλίμψηστο της Ιστορίας. Πώς, λοιπόν, μπορούμε ν' αναπαραστήσουμε την Ιστορία όταν αυτή ξεδιπλώνεται ως προϊόν της μνήμης; Πώς ν' αναπαραστήσεις αυτό που εξ ορισμού δεν βρίσκεται πια εκεί;»

(Joel Magny «Politique de la representation»)

Η **αφηγηματική ασυνέχεια** και η **ρήξη του πραγματικού χρόνου** κυριαρχούν, κατά συνέπεια, πάνω στην παλιά γραμμική αντίληψη, χαρακτηριστική της ιδεαλιστικής ιστοριογραφίας. Έτσι ένας κατασκευαστής, ένας δημιουργός, ένας τραγουδοποιός, ένας θεατρικός συγγραφέας βρίσκεται προ της δημιουργίας ενός διαλεκτικού χρόνου, ο οποίος τον υποχρεώνει όχι μόνο να μην εγκλωβιστεί στα κανονιστικά πλαίσια του διαχρονικού συστήματος, αλλά και να επεξεργαστεί, με αναλυτικό τρόπο, τις μορφές και τις μεταμορφώσεις τού πραγματικού χρόνου.

Το παλίμψηστο του έρωτος

Ο έρωτας που μας **σφυρηλατεί** από την παιδική μας ηλικία ως τα γεράματά μας, **προσθέτει συνεχώς νέα «επίπεδα» στη σύνθεση της ψυχής μας**, του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Ο έρωτας με όλες τις αποχρώσεις του, αποτελεί τη βασική, κορυφαία έκφραση της ύπαρξης αλλά και το βασικό εργαλείο της διερεύνησης της, της ανίχνευσης του είναι. Η σύσταση του **εσωτερικού μας ανάγλυφου** δεν μπορεί να γίνει κατανοητή χωρίς την **ερμηνεία της γενεαλογίας των ερώτων μας**. Για παράδειγμα σε μια ιστορία πάθους, ένας συγγραφέας μπορεί να χρησιμοποιήσει όλες τις τεχνικές αφήγησης, από το δοκίμιο μέχρι το θεατρικό λόγο, με σκοπό να παρουσιάσει τις αλληπάλληλες "επιστρώσεις", δηλαδή τα διαρκή γραφήματα, προσθήκες και αφαιρέσεις, του πάπυρου της «καρδιάς» του.

Πλαίσιο

Η **μετάφραση** είναι «ένας έμμεσος λόγος κρυμμένος πίσω από έναν άμεσο λόγο» (Susan Petrilli, καθηγήτρια Φιλοσοφίας και Θεωρίας της γλώσσας στο Πανεπιστήμιο του Μπάρι). Ο Gérard Genette, γάλλος θεωρητικός της λογοτεχνίας και της ποιητικής και ένας από τους δημιουργούς της αφηγηματολογίας, εκτείνει τον στοχασμό του σχετικά με τη μετάφραση ακόμα παραπέρα, **συγκρίνοντάς την με το παλίμψηστο**, η μετάφραση είναι ένα κείμενο που εξακολουθεί να διατηρεί ίχνη της προηγούμενης γραφής -εκείνης του συγγραφέα-, η οποία όμως έχει εσκεμμένα υποκατασταθεί από την καινούργια γραφή -εκείνη του μεταφραστή. Στο βιβλίο του με τίτλο Εμπειρίες μετάφρασης, ο Ουμπέρτο Έκο, ορίζει τη μετάφραση ως “την τέχνη τού να λες σχεδόν το ίδιο”. Σύμφωνα με τον αμερικανό ποιητή Ρόμπερτ Λι Φροστ, «ποίηση είναι αυτό που χάνεται στη μετάφραση».

Θα χρησιμοποιήσουμε ως «πάπυρο» γνωστά, κλασσικά ελληνικά τραγούδια λόγω του ότι : α) τα γνωρίζουν όλοι και έχουν αναφορές β) μέσα από τα τραγούδια αυτά να εντοπίσουμε εύκολα τις «ψυχολογικές» τους κατηγορίες γ) Σίγουρα συμβαίνει να μας αρέσει ένα συγκεκριμένο τραγούδι χωρίς να μπορούμε να εξηγήσουμε το γιατί. Πρόκειται απλά, για καλά τραγούδια, που πιθανά δεν ανήκουν στο είδος που συνήθως ακούμε ή ακόμα και βρίσκονται εκτός της θυμικής μας εμπειρίας. Η ροή του τρόπου που θα δουλέψουμε:

- Θα ξεκινάμε από ένα τραγούδι που θα μας δίνει το θέμα
- Θα βρίσκουμε την ιστορία του, το πώς προέκυψε
- Θα αναλύουμε το ύφος, το μήνυμα του
- Θα εντοπίζουμε την αισθητική του καταγωγή
- Θα εντοπίζουμε τη ψυχολογική του διάσταση
- Έχοντας αυτά κατά νου, θα γράφουμε ένα νέο κείμενο σε οποιαδήποτε φόρμα